

FIZIKALNA KEMIJA POLIMERA

Predavanja :

Dr. sc. Marica Ivanković, red. prof.

Vježbe:

Antonia Ressler, mag. ing. cheming.

LITERATURA:

1. A.Tager, Physical Chemistry of Polymers, MIR Publishers, Moscow, 1982.
2. H.G. Elias, Makromoleküle, Hüting & Wepf Verlag, Basel, 1992.
3. H.G.Barth, J.W.Mays, Modern Methods of Polymer Characterization, John Wiley & Sons, New York, 1991.

Dopunska literatura:

1. Z. Janović, Polimerizacije i polimeri, HDKI, Zagreb, 1997.
2. I.S.Miles and S.Rostami, Eds., Multicomponent Polymer System, Longman Scientific & Technical, Bath Press, Avon, 1992.

Časopis “POLIMERI”, Društvo za plastiku i gumu (DPG), Zagreb

<http://hrcak.srce.hr/polimeri>

OSNOVNI POJMOVI

Polimeri su kemijski spojevi **vrlo velikih molekulskih masa** (mogu biti u rasponu od nekoliko tisuća do nekoliko milijuna.)

Često se za polimere koristi i pojam «**makromolekule**».

Egzaktna molekulska masa potrebna da bi se spoj nazvao polimerom još je uvijek tema kontinuiranih rasprava, (znanstvenici često stavljaju broj od 25 000 g/mol).

“Dear Colleague: Leave the concept of large molecules well alone...there can be no such thing as a macromolecule.”

Royal Academy of Sciences, to Staudinger (1929)

Hermann Staudinger

(1881 –1965)

Nobelova nagrada za kemiju: 1953.

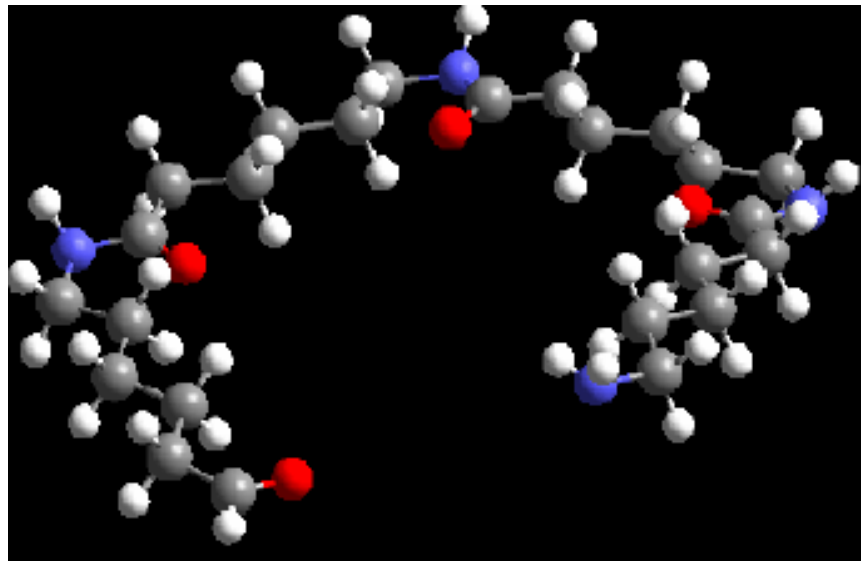
“za otkrića u području kemije makromolekula”

Mentor doktorata **Lavoslava Ružičke** (1887-1976)

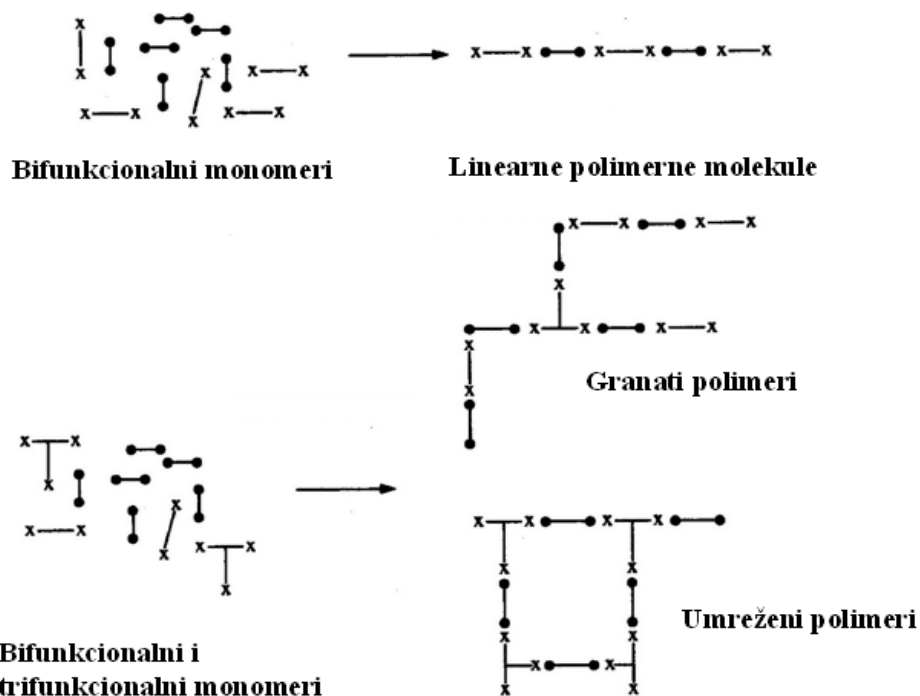
Nobelova nagrada za kemiju: 1939.

Polimeri se sastoje od **velikog broja manjih strukturnih jedinica (monomera)**, koje su međusobno povezane **kovalentnim vezama** i koje se na više ili manje regularan način ponavljaju, tvoreći **dugolančane molekule**, **granate** makromolekule ili **prostornu mrežu**.

Da bi se mala molekula mogla kvalificirati kao **monomer** ona mora posjedovati barem **dva ili više mjesta za vezanje** s drugim monomerima kako bi nastao polimerni lanac. Broj takvih mjesta za vezanje naziva se *funkcionalnost*.

Bifunkcionalni monomeri tvore **linearne makromolekule** dok uz barem jedan **polifunkcionalni monomer** (s tri ili više mjesta za vezanje) mogu nastati **granate makromolekule** ili **polimerne mreže** koje mogu sadržavati i grane i umreženja.

Broj ponavljanih jedinica u polimernoj molekuli naziva se **stupanj polimerizacije**, DP, (engl. degree of polymerization).

Njegov produkt s molekulnom masom ponavljane jedinice (M_0) tvori molekulnu masu polimera, M_{pol}

$$M_{pol} = DP M_0$$

Polimeri s malim stupnjem polimerizacije nazivaju se **oligomerima**. Molekulska masa im se kreće u rasponu od 500 do 6000.

Podjela polimera

Prema podrijetlu

Prirodni polimeri:

celuloza, škrob, kaučuk, svila, vuna, pamuk,
biopolimeri (bjelančevine, nukleinske kiseline..)

Sintetski polimeri

Teflon,
poli(tetrafluoretilen)
sintetski polimer

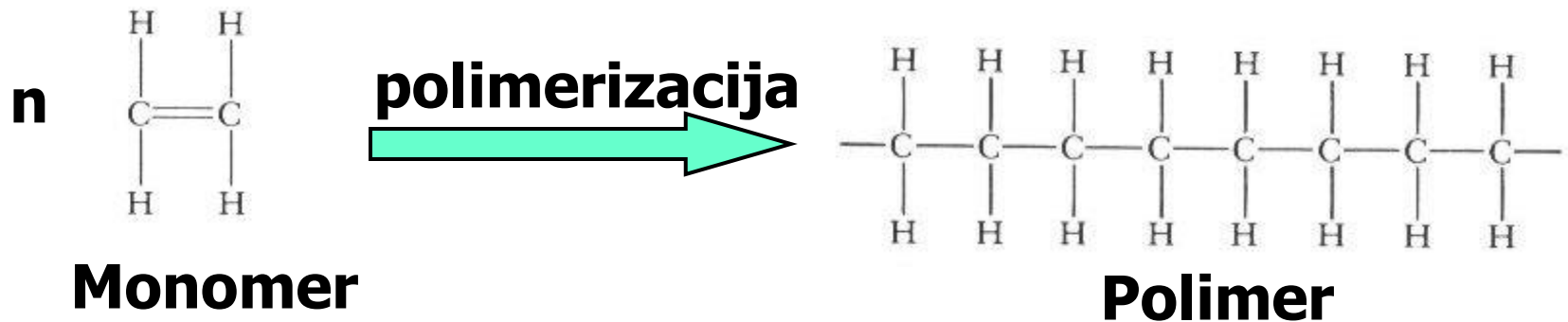

bjelančevine (prirodni ili biopolimer)

Sintetski polimeri

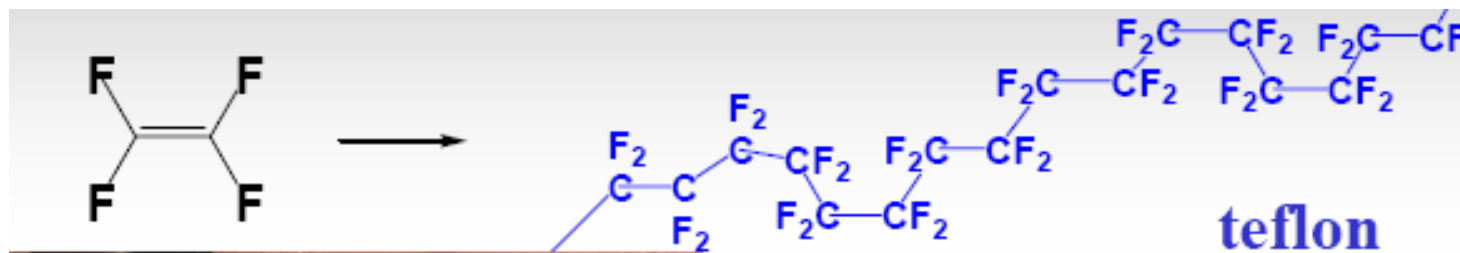
Nastaju reakcijom polimerizacije **monomera** (koji imaju sposobnost stvaranja kemijskih veza s drugim istovrsnim ili raznovrsnim monomerima).

Prema mehanizmu rasta polimernih molekula **polimerizacije** se dijele na **stupnjevite i lančane** dok se prema mehanizmu kemijskih reakcija dijele na **adicijske i kondenzacijske**. Lančane polimerizacije obično se odvijaju adicijskim mehanizmom dok se stupnjevite obično odvijaju kondenzacijskim mehanizmom. Međutim, postoje i iznimke zbog kojih su potrebne dvije vrste klasifikacije reakcija polimerizacije.

Mehanizam rasta polimernih molekula	lančane	stupnjevite
Mehanizam kemijskih reakcija	adicijske	kondenzacijske

Lančani

Stupnjeviti

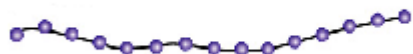

Kondenzacijska
reakcija

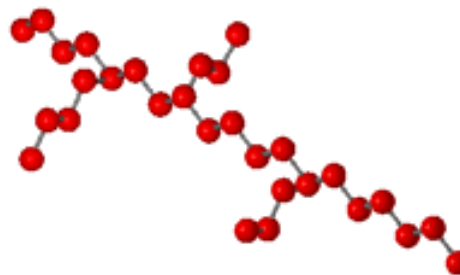
Poliamid (nylon)

Prema oblicima makromolekula sintetski polimeri se dijele na:

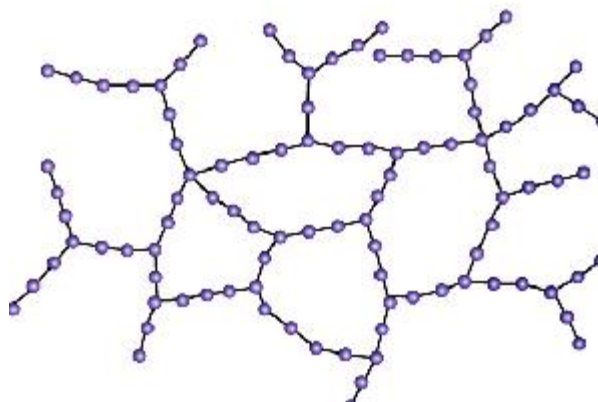
-linearne

-granate

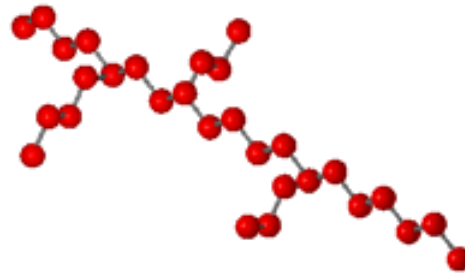

-umrežene-trodimenzijske

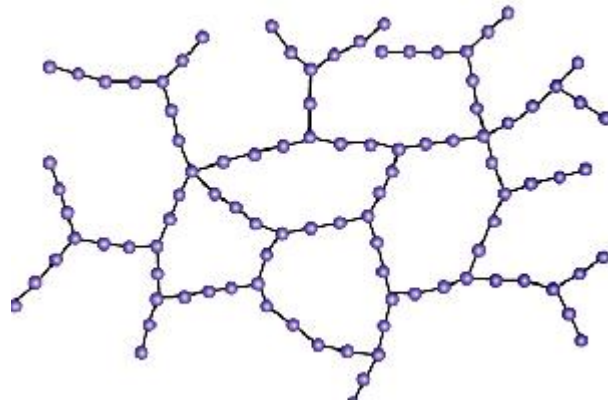

Granate makromolekule sastoje se od temeljnog linearnog lanca i manjeg broja bočnih lanaca, koji su obično nižeg stupnja polimerizacije.

Raspored i veličina bočnih lanaca ovise o vrsti polimera, a do njihovog nastajanja lako dolazi ako je određen broj monomernih jedinica višefunkcionalan.

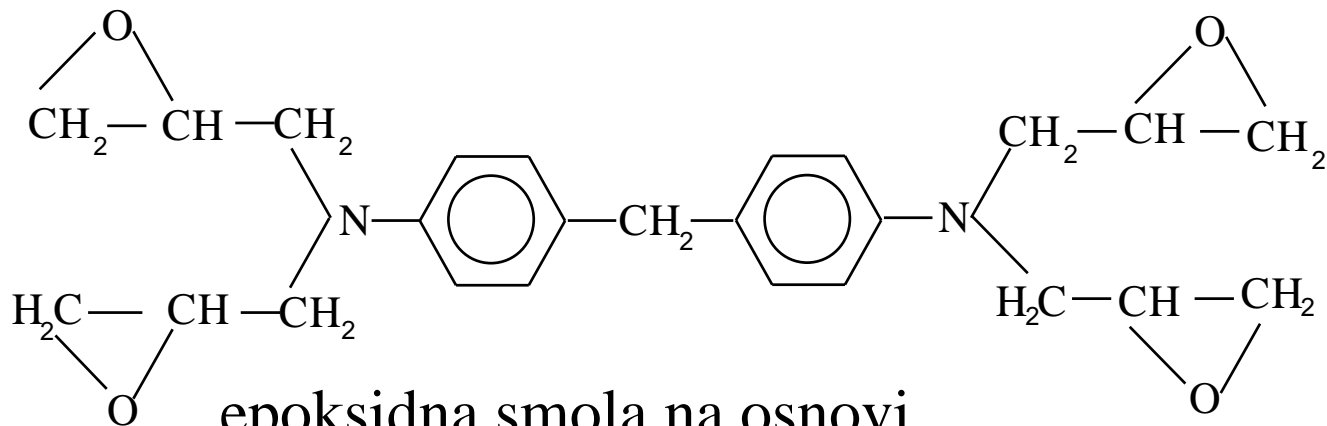

Uz prisutnost većeg broja **višefunkcionalnih skupina** nastaju polimeri trodimenzijske, umrežene strukture.

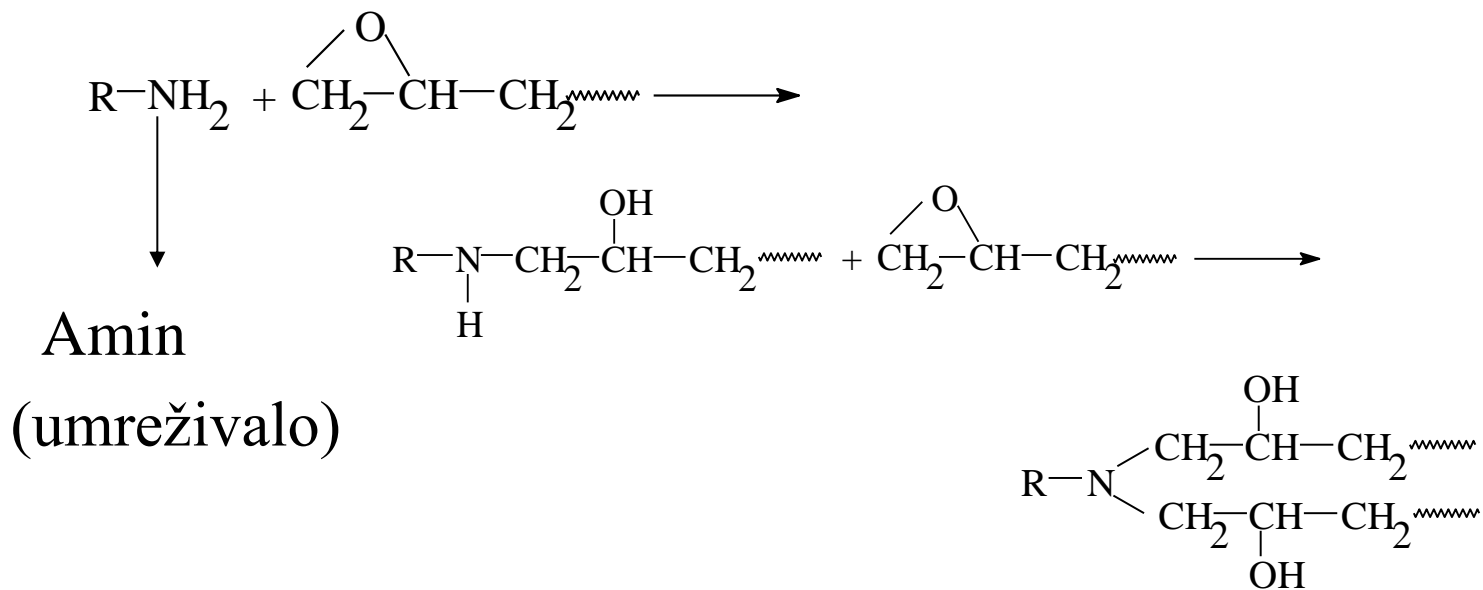

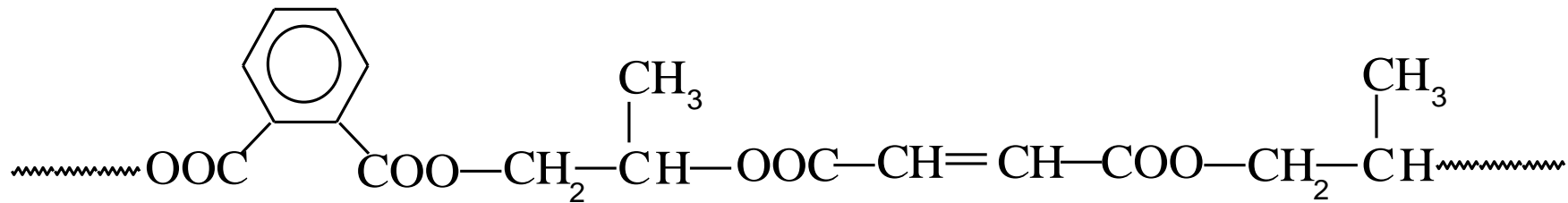
Potpuno umreženi polimerni sustav zapravo je jedna velika, divovska makromolekula.

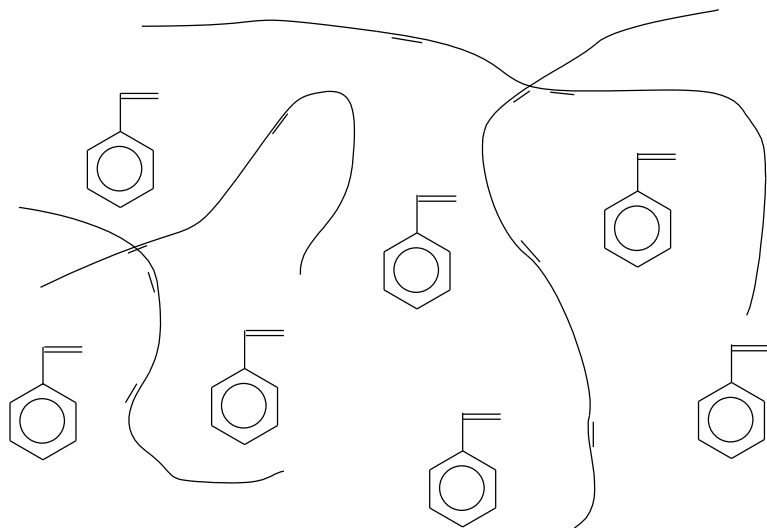

epoksidna smola na osnovi
tetraglicidil diamino difenil metana
(TGDDM):

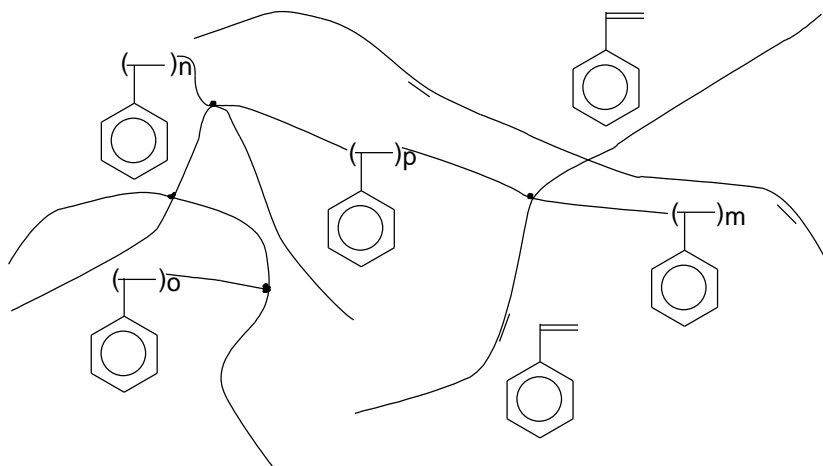

Nezasićeni
poliester

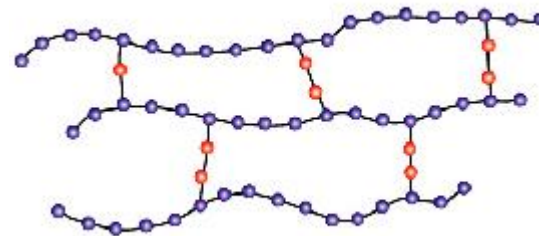
Stiren
(umreživalo)

Inicijator, toplina

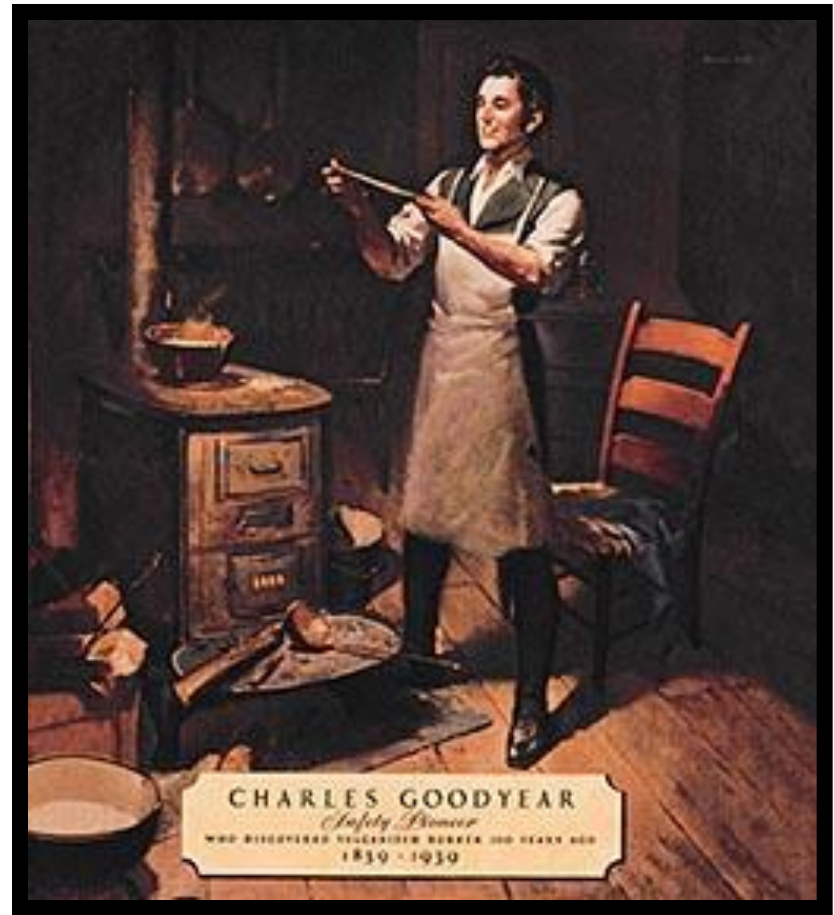
Trodimenzijske strukture nastaju i **naknadnim međusobnim povezivanjem linearnih makromolekula kovalentnim vezama**, obično u prisutnosti određenih niskomolekulnih tvari.

Primjer : povezivanje poliizoprenskih molekula **prirodnog kaučuka** u prisutnosti **sumpora**, procesom poznatim pod nazivom **vulkanizacija**.

Charles Goodyear

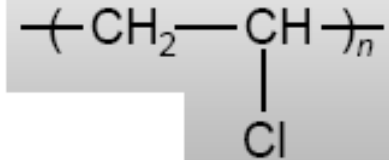
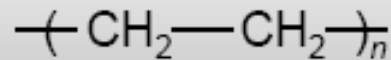

Prema vrsti ponavljanih jedinica polimeri se dijele na:

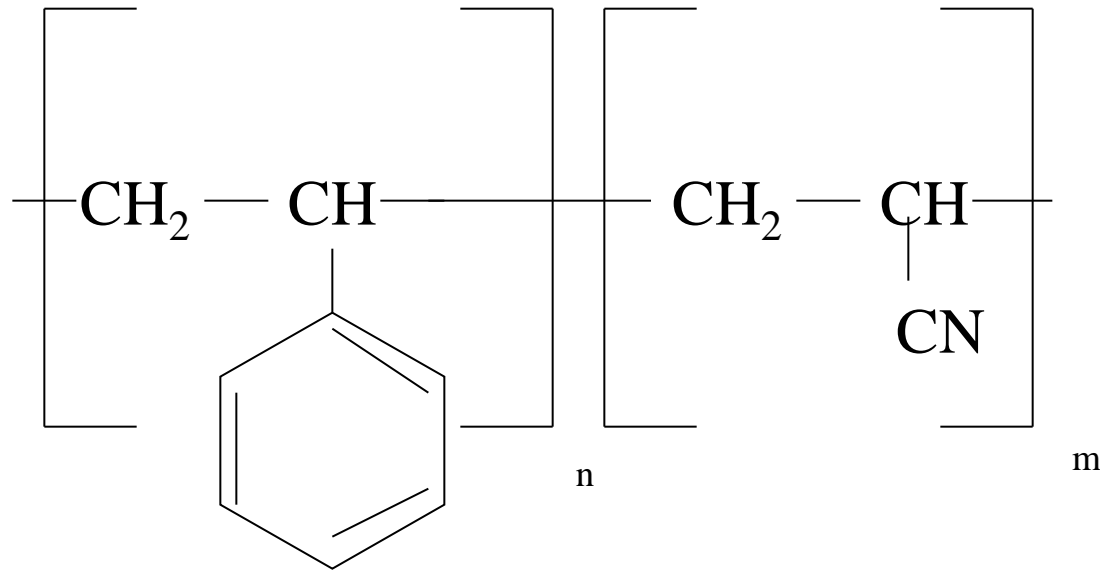
homopolimere i

kopolimere

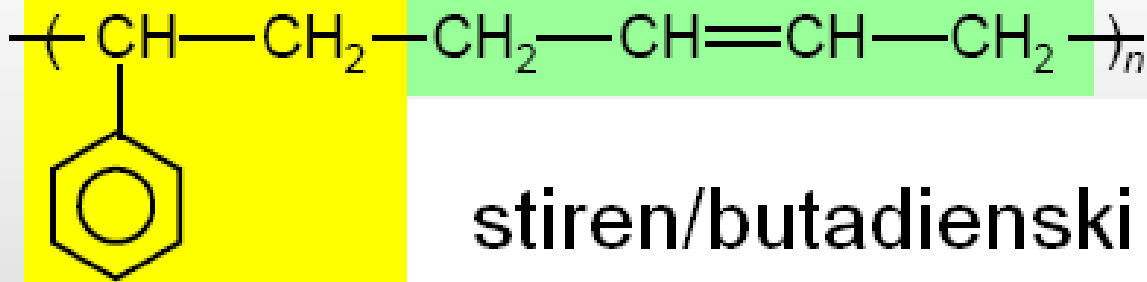
Homopolimeri se sastoje od makromolekula kemijski istovrsnih ponavljanih jedinica.

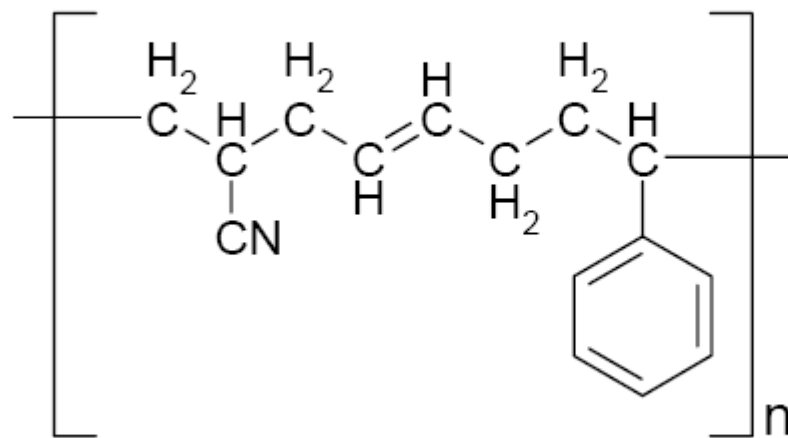
Polimeri koji sadrže **dvije** ili **više vrsta ponavljanih jedinica** nazivaju se **kopolimerima**.

Stiren/akrilonitril kopolimer (SAN)

stiren/butadienski kaučuk

**Terpolimer
(akrilonitril/butadien/stiren), ABS**

Prema sastavu polimeri se dijele na:

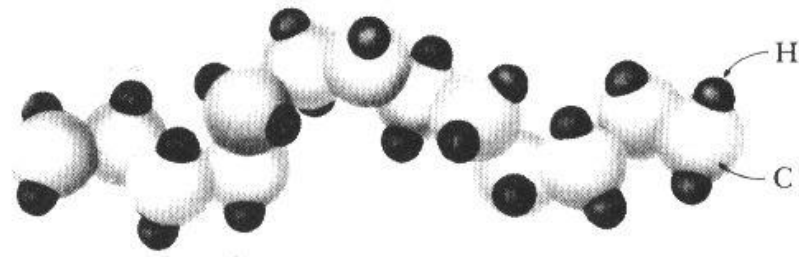
-organske,

-anorganske i

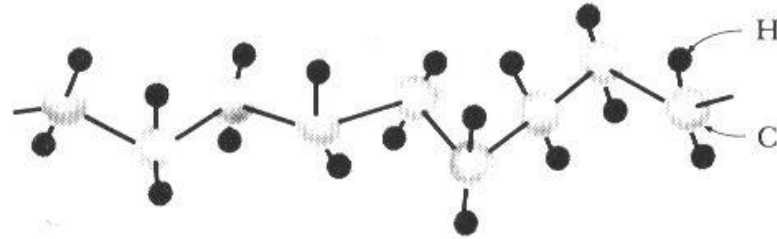
-poluorganske.

Organski polimeri se sastoje pretežito od ugljika, zatim vodika, kisika, dušika, sumpora i halogenih atoma

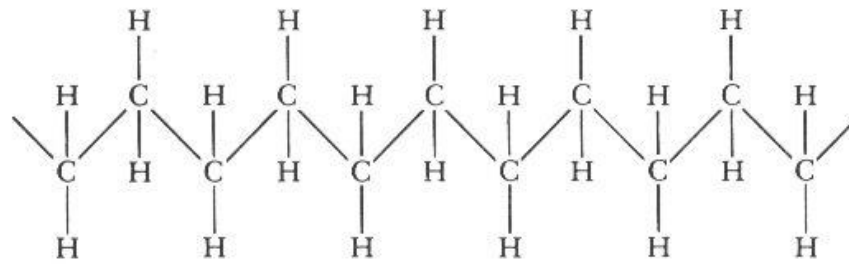

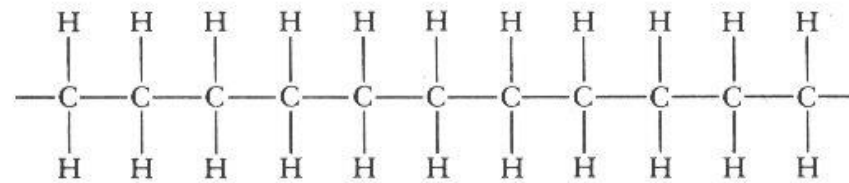
(a)

(b)

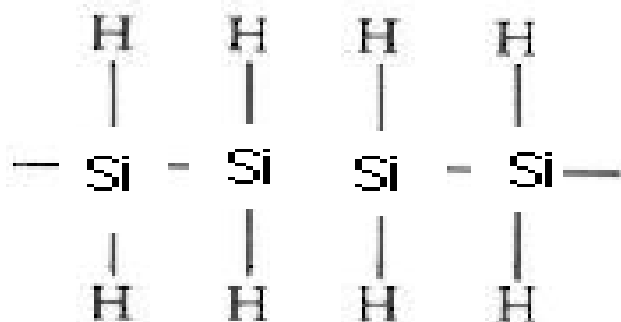
(c)

(d)

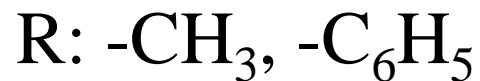
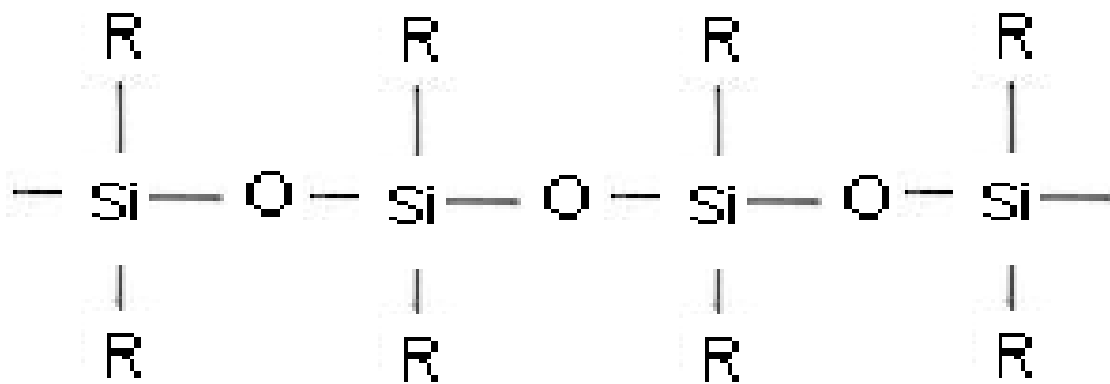
polietilen

Anorganski polimeri ne sadrže ugljikove atome

polisilan

Poluorganski polimeri imaju anorganske elemente u temeljnom lancu ili bočnim skupinama (npr. polisiloksani).

Specifičnosti strukture polimera

Polimeri mogu biti :

-regularni i neregularni,

-kemijski homogeni i heterogeni,

-mono- i polidisperzni

uniformni/neuniformni s obzirom
na relativnu molekulsku masu

Oblik molekule određen je prostornim razmještajem atoma a makromolekulna priroda polimernih molekula omogućuje velik broj strukturnih prostornih oblika.

Prostorni razmještaj uključuje strukture koje se razlikuju prema **konfiguraciji i konformaciji**

Konfiguracija makromolekula ograničena je na prostorni razmještaj skupina atoma oko jednog ugljikovog atoma, a pojam “**konformacija**” odnosi se na oblik cijele molekule.

Polimer s jednoličnim (pravilnim) izmjenjivanjem ponavljanih jedinica je **regularne strukture**.

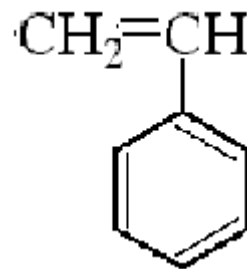
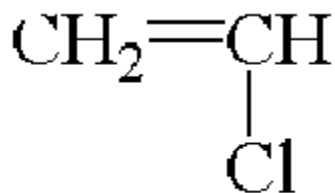
Polimeri gdje takav red izostaje su **neregularne strukture**.

Neregularnost u polimernom lancu može biti rezultat identičnih ponavljanih jedinica koje slijede jedna drugu u lancu u različitim pozicijama.

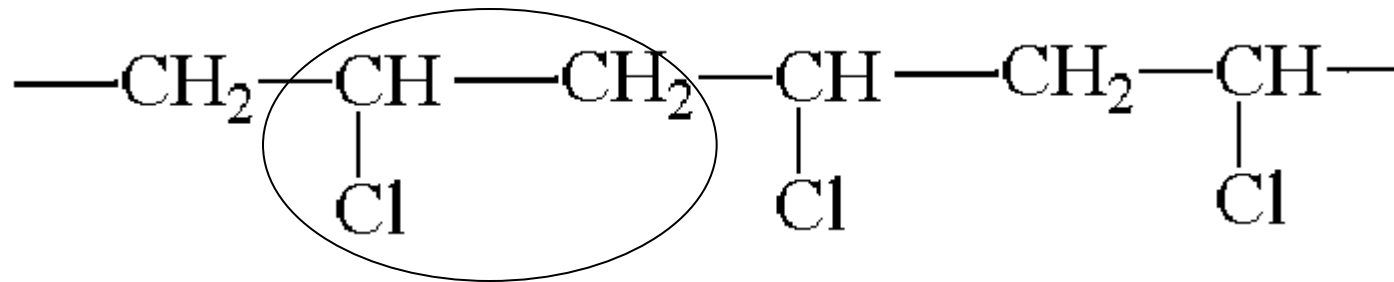
Konfiguracije vinilnih polimera

Npr. Polimerizacija monosupstituiranih vinilnih monomera

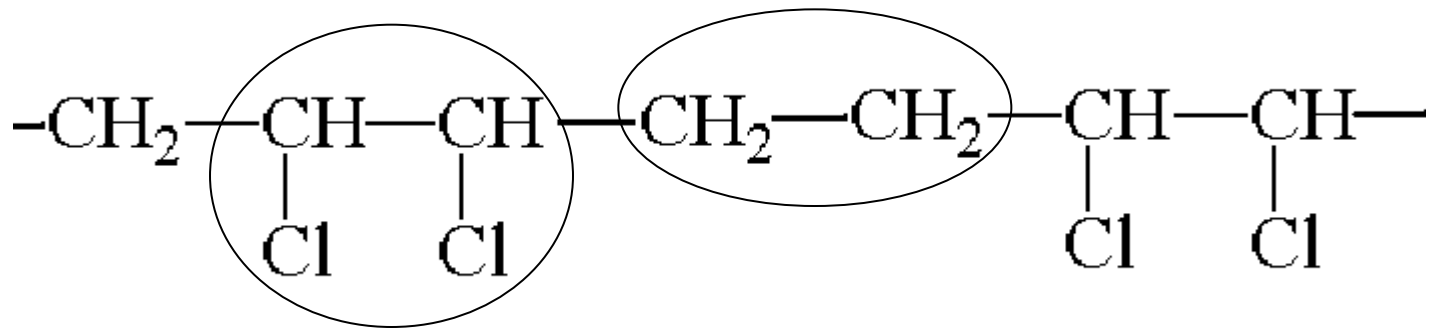
(gdje je vodikov atom u etilenu zamijenjen drugim supstituentom kao što je **Cl** u molekuli **vinil klorida** ili **fenilna skupina** u molekuli **stirena**)

S obzirom na raspored ponavljanih jedinica nastaju dvije osnovne konfiguracijske strukture polimernih molekula

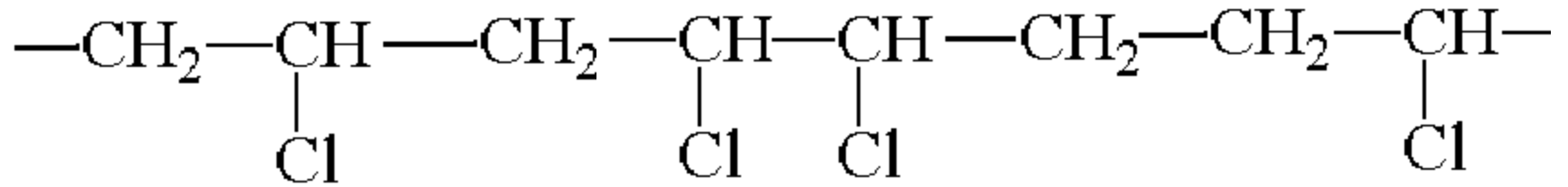

Struktura “glava-rep” (najčešća)

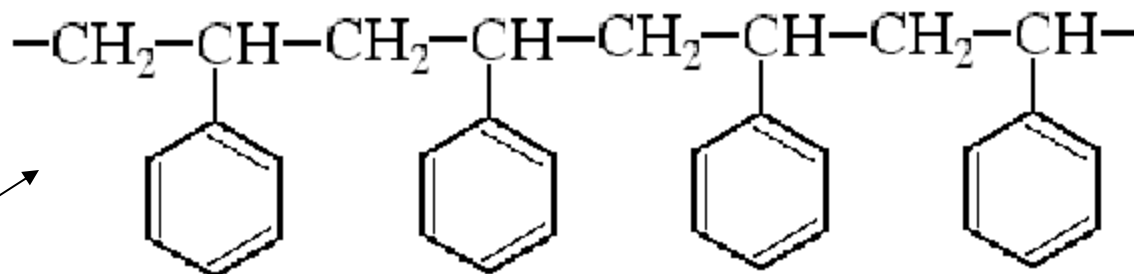
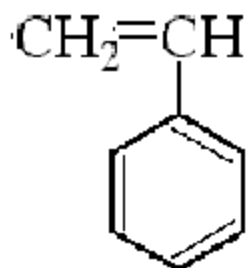

Struktura “glava-glava” ili “rep-rep”

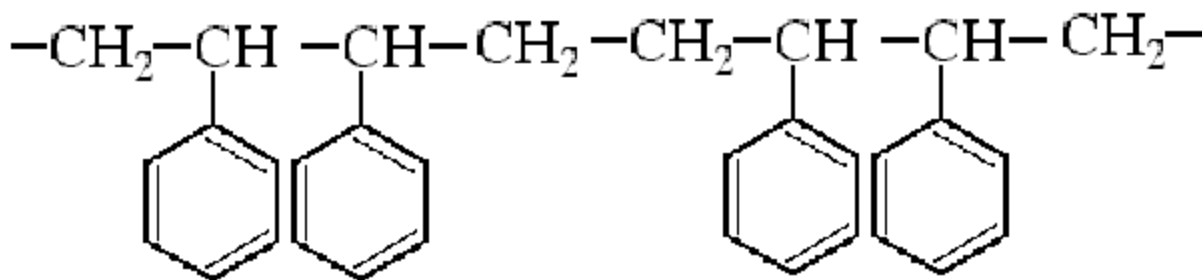

PVC neregularne strukture

Struktura “glava-rep”

Struktura “glava-glava” ili “rep-rep”

Stereoregularni polimeri-polimeri u kojima su svi supstituenti poredani u prostoru na točno određeni način

Stereoneregularni polimeri-polimeri u kojima ne postoji pravilni prostorni raspored supstituenata

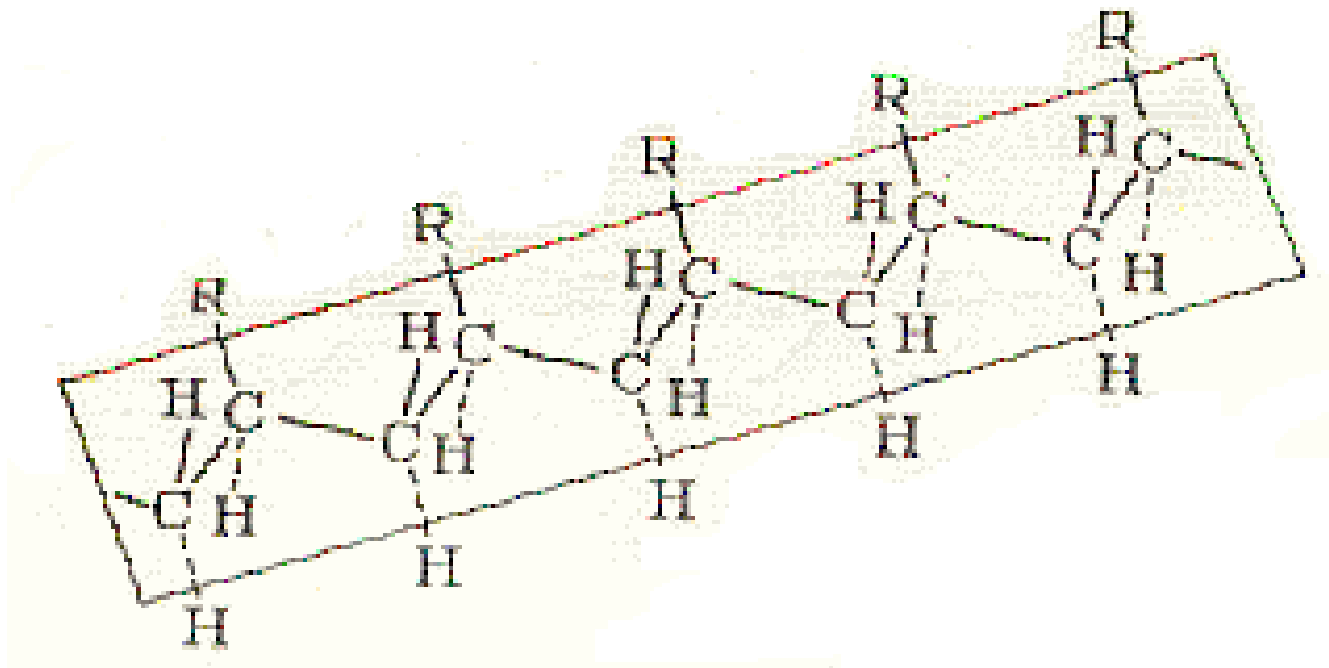
Prema **rasporedu supstituenata** s obzirom na temeljni lanac makromolekule

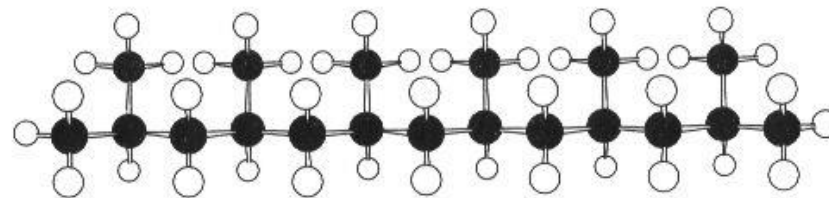
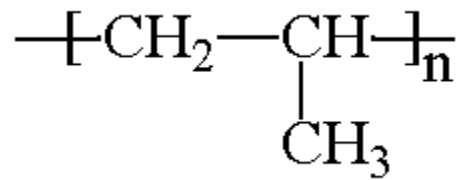
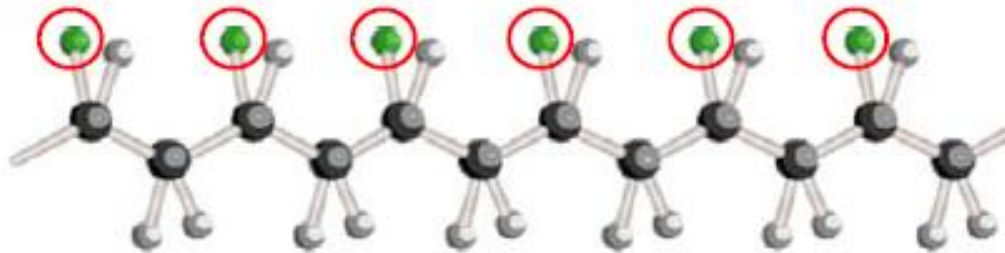
izotaktni

sindiotaktni

ataktni polimeri (neregularni)

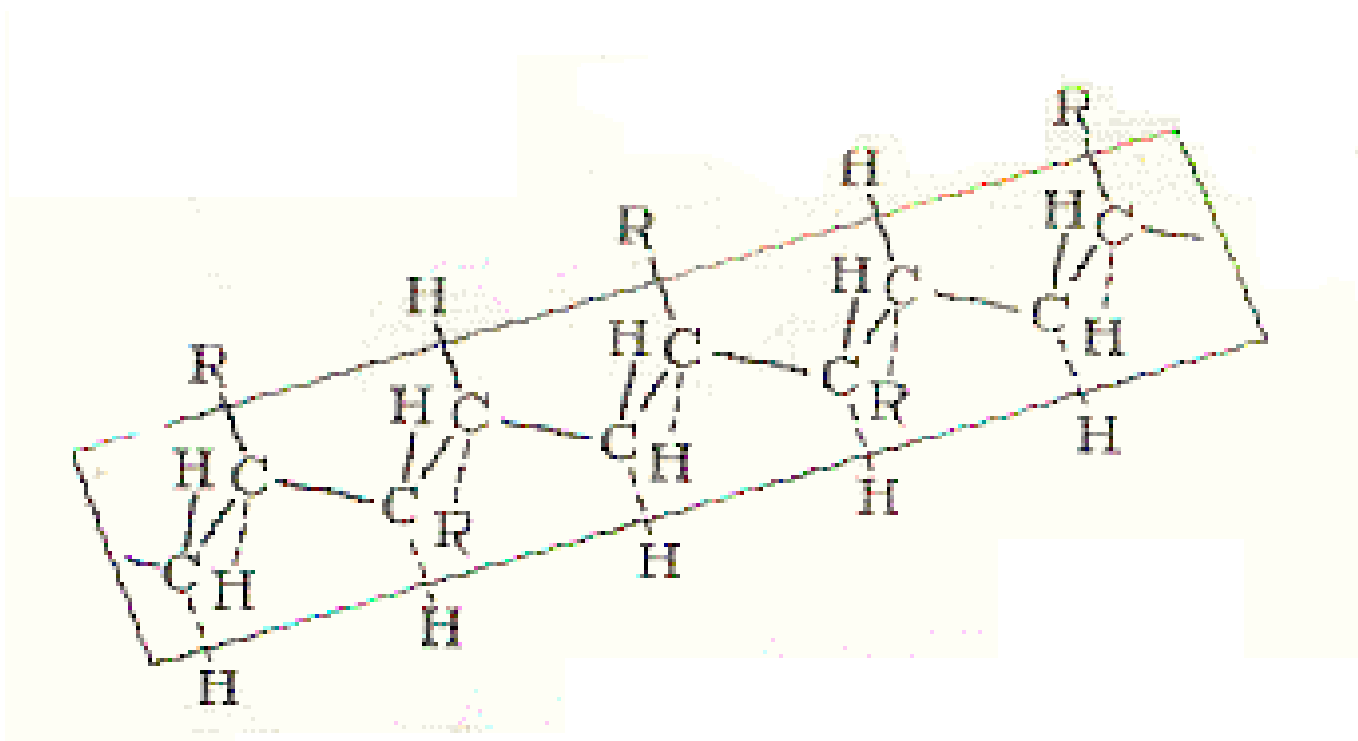
Izotaktni polimer-stereoregularni polimer čija osnovna jedinica ima kao komponentu temeljnog lanca **ugljikov atom s dva supstituenta** tako postavljena da se nalaze u istom steričkom položaju

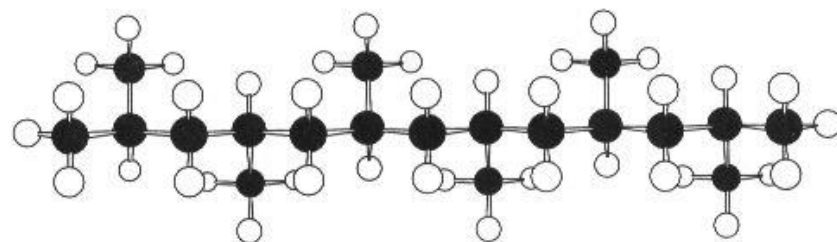
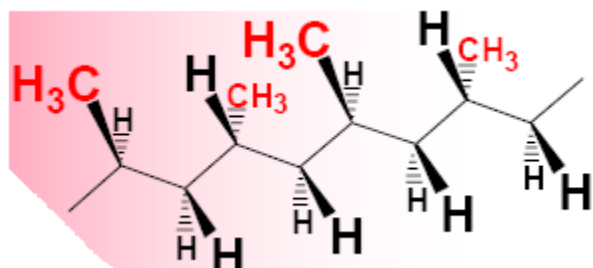
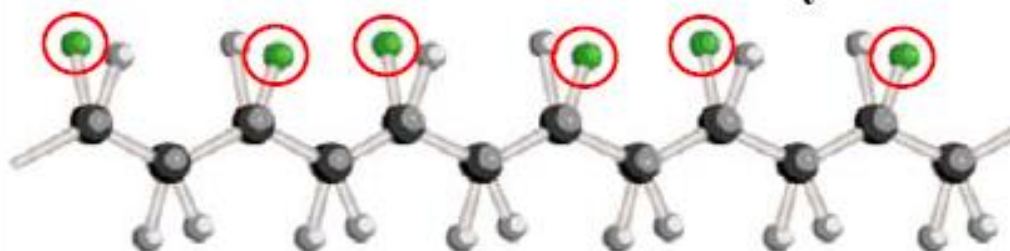

Izotaktni PP

Sindiotaktni polimer je stereoregularni polimer čiji supstituenti na ugljikovim atomima temeljnog lanca naizmjenice zauzimaju steričke pozicije uzduž lanca

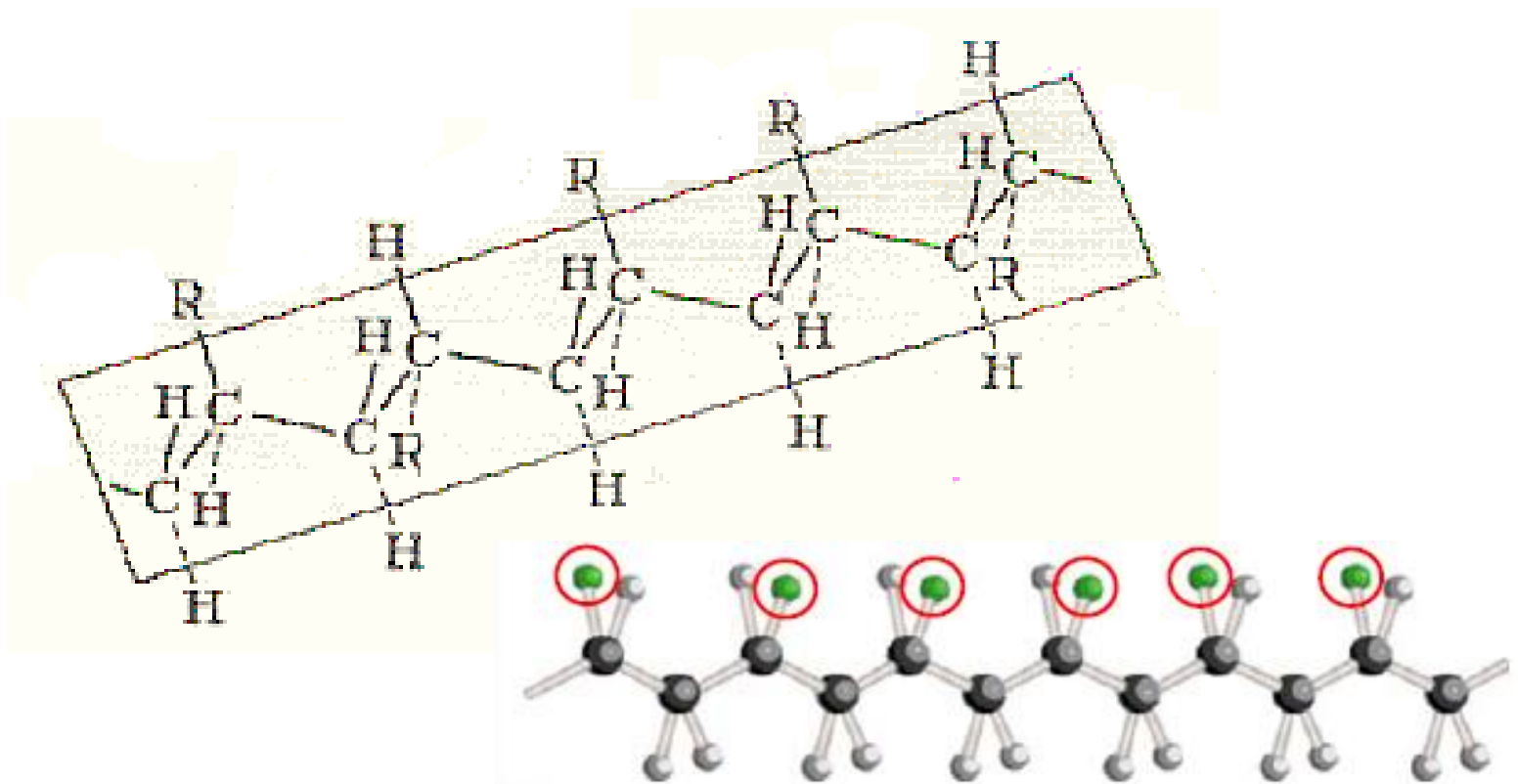

Syndiotakti PP

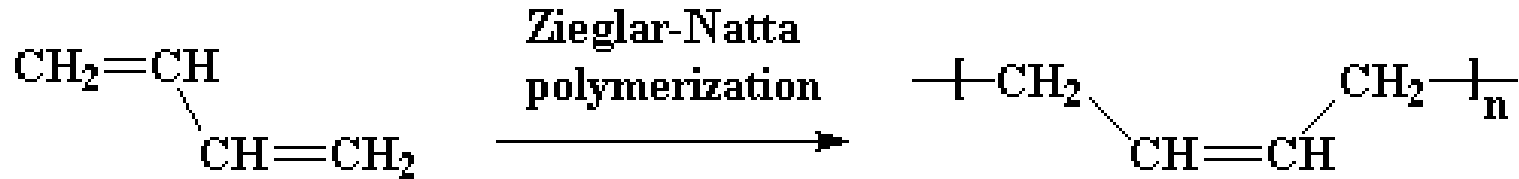

Ataktni polimer ima nepravilno raspoređene supstituente, a ako se makromolekule sastoje od **duljih sekvencija stereoregularne konfiguracije**, takav polimer se označuje kao **stereo-blok-polimer**.

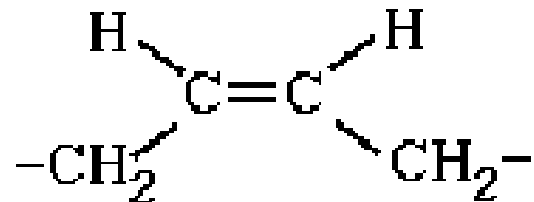
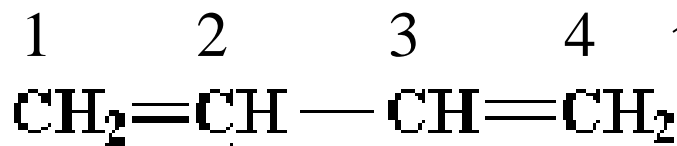

Konfiguracije dienskih polimera

Polimerizacijom monomera koji sadrže **dvije dvostruke veze** nastaju makromolekule koje sadrže i dvostruku vezu u svakoj ponavljanoj jedinici.

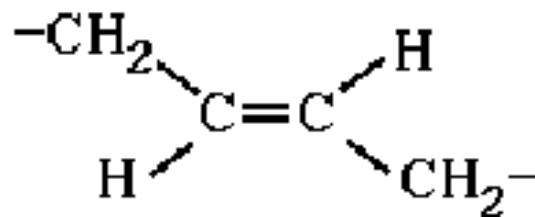

Prostorni raspored atoma ili skupina oko te dvostruke veze omogućuje veći broj **steričkih izomera**

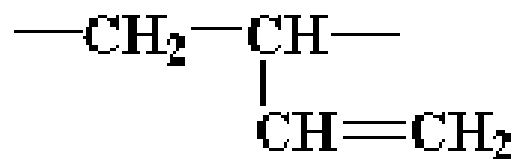
cis

1,4-polibutadien

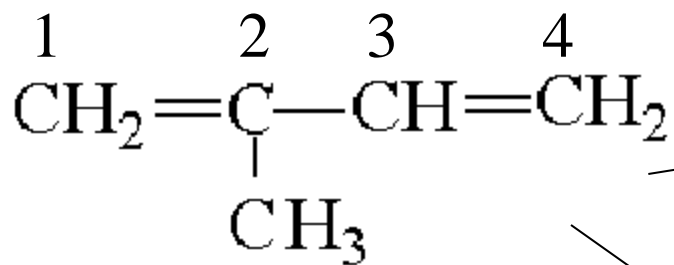
trans

1,4-polibutadien

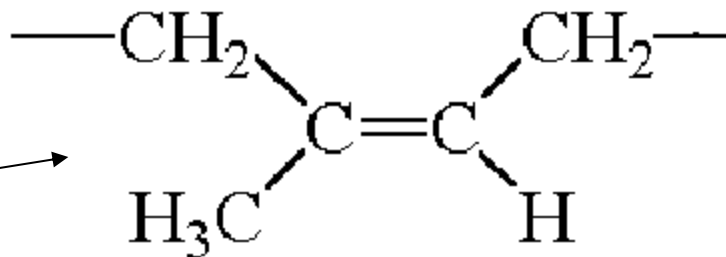

1,2-polibutadien

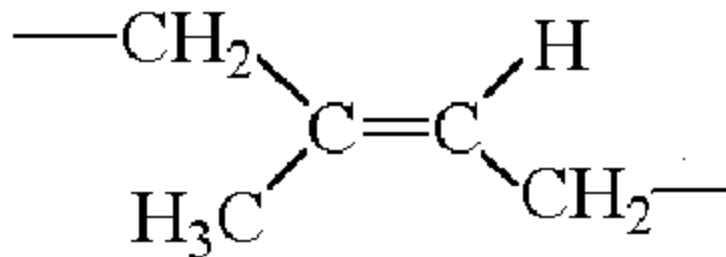
(izotaktne, sindiotaktne i ataktne konfiguracije)

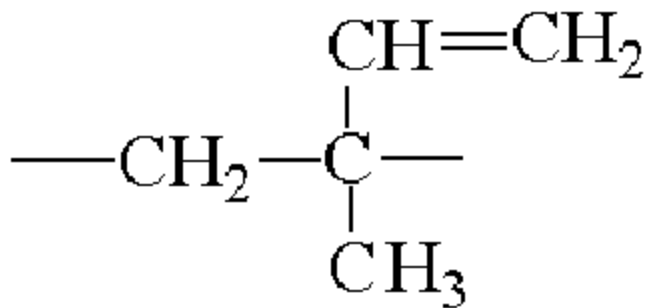
Izopren
(2-metilbutadien)

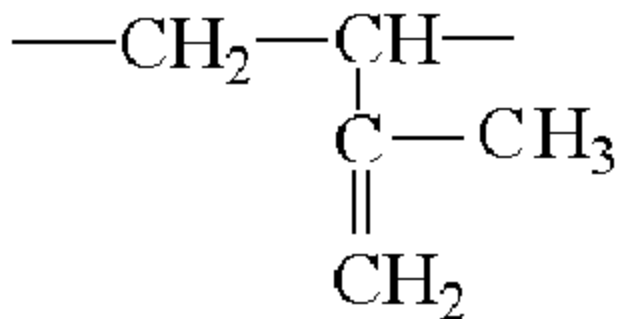
Cis-1,4-adicija

Trans-1,4 adicija

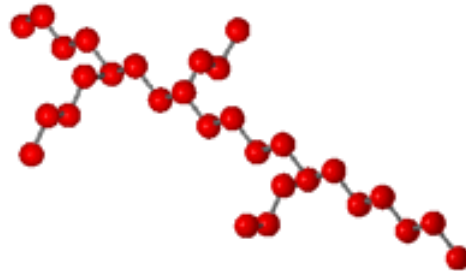

1,2-adicija

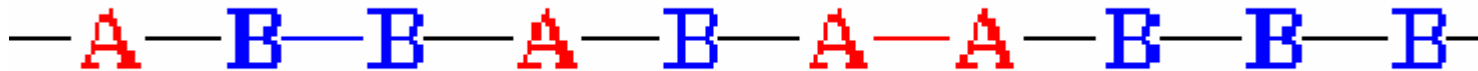

3,4-adicija

Grananje narušava regularnost lanca ako su grane nasumično smještene duž lanca, različitih su duljina...

U reakcijama **kopolimerizacije** nastaju neregularni lanci ako je raspored ponavljanih jedinica nasumičan

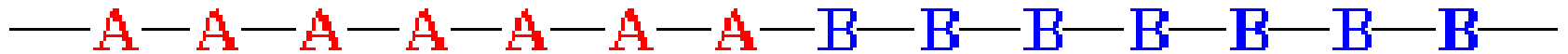

Statistički kopolimer

Regularniju strukturu imaju alternirajući kopolimeri, blok kopolimeri i cijepljeni kopolimeri

Alternirajući kopolimer

Blok kopolimer

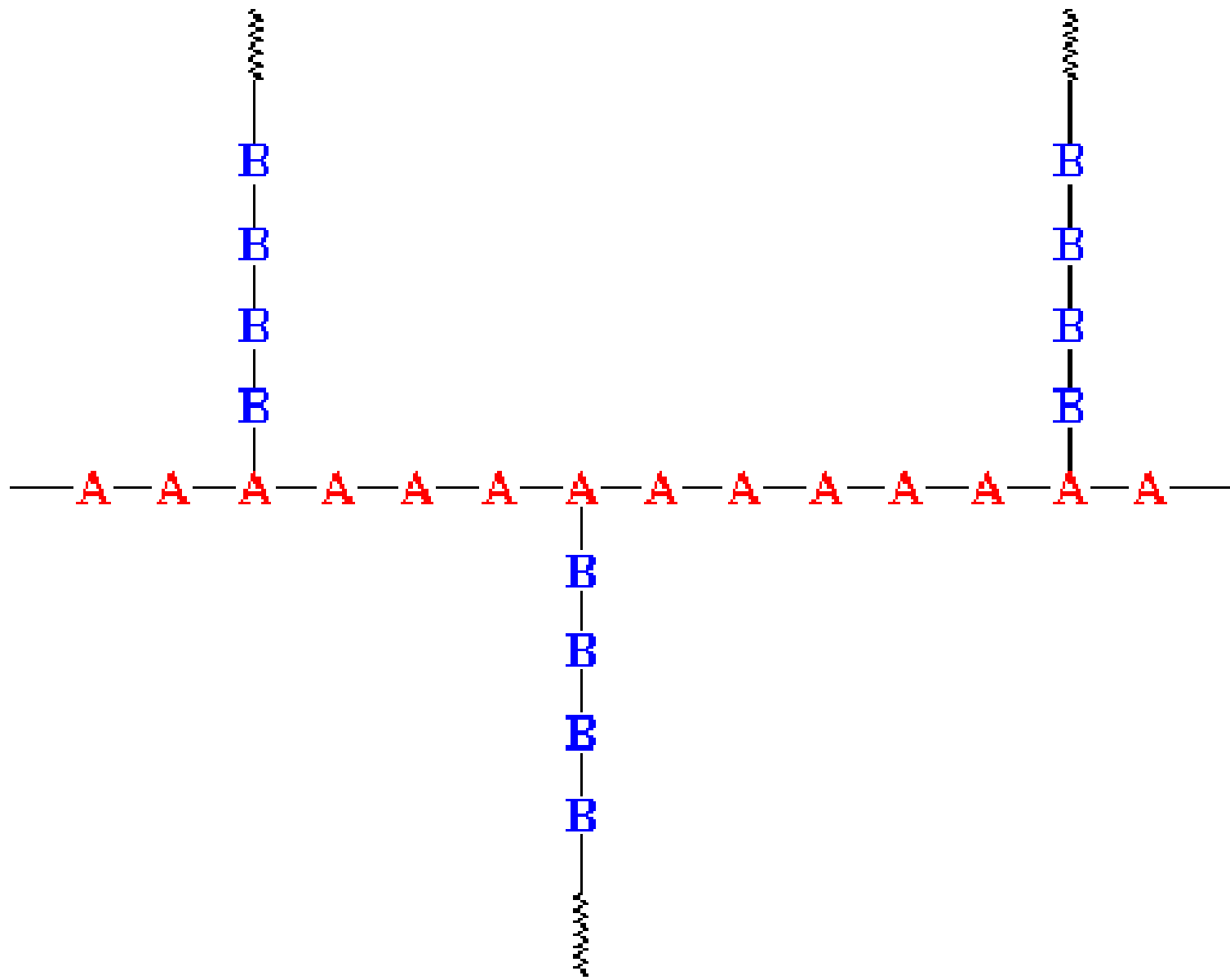

Diblok
kopolimer

Triblok
kopolimer

Cijepljeni kopolimer

Kemijska heterogenost

Kemijski heterogeni polimeri su polimeri koji u istom lancu sadrže jedinice različitog sastava (npr. neke jedinice su esterificirane dok druge sadrže slobodne hidroksilne skupine)